

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

У статті охарактеризовано підходи щодо свідомості та самостійності професійного самовизначення. Проаналізовано мотиви й чинники, які зумовлюють вибір професійного майбутнього в студентів різних напрямів підготовки. Проведено порівняльний аналіз мотивів та чинників вибору професії із результатами досліджень минулих років. Зазначено можливості корегування професійного самовизначення абітурієнтів у процесі довузівської підготовки.

Ключові слова: професійне самовизначення, мотиви та чинники вибору професії, довузівська підготовка.

Перебудова вищої школи України сприяє забезпеченню вільного доступу молоді до національної освіти та усвідомленому вибору професійного майбутнього, що відображається в принципових змінах Правил прийому до вищих навчальних закладів (ВНЗ): абітурієнт має право вступати на різні напрями підготовки до кількох університетів. Більшість випускників користується цим правом, унаслідок чого вступні кампанії з 2008 р. зазнають суттєвих змін, пов'язаних із випадковістю вибору професійної підготовки абітурієнтами. Однак головна проблема виникає в площині ефективності підготовки майбутнього спеціаліста, оскільки в процес вибору професії (а саме крізь призму системи знань про майбутній зміст праці абітурієнт так чи інакше планує власне майбутнє) долучився чинник – можливість вступу на вакантні місця за держзамовленням. Віддаючи перевагу вступу з певним зиском, абітурієнт не може визначитися в широкій номенклатурі спеціальностей, і вже в подальшому, усвідомлюючи помилковість вибору, намагається виправити ситуацію шляхом здобуття другої вищої освіти, зміни напрямку підготовки або взагалі розпочинаючи трудову діяльність не за фахом.

У результаті такої системи підготовки фахівців держава зазнає збитків, особливо коли мова йде про підготовку спеціалістів за державним замовленням, що свідчить про невизначеність професійних здібностей, нахилів та мотивів вибору конкретної професії.

Над проблемою підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення працювало й працює багато дослідників (педагоги, психологи, фізіологи, медики, соціологи й економісти), зокрема: соціально-педагогічним передумовам професійного самовизначення молоді присвятили праці В. Романчик, В. Савченко, М. Тітма, З. Шубкін; психолого-педагогічні основи підготовки молоді до вибору фаху аналізували О. Голомшток, М. Захаров, Є. Климов, Г. Костюк, В. Кравецький, В. Моляко, Є. Павлютенков, І. Уличний, С. Чистякова; значну увагу приділяли питанням професійної орієнтації школярів на певні види професійної діяльності С. Загребельний, Л. Куліненко, А. Ходорчук; досвід зарубіжних країн з професійної орієнтації вивчали С. Дармодехін, М. Павлова, Л. Сундукова, Т. Терещук.

Але високий рівень безробіття серед молоді й плінність кадрів, велика кількість людей, не задоволених своєю спеціальністю, свідчать, що питання вибору професії не можна вважати вирішеним. Сьогодні виникає потреба в постійному підвищенні кваліфікації, перекваліфікації, тобто постає питання навчання

впродовж усього життя, адже відмінні риси сьогодення – необхідність готовності учнів до непередбачуваності у світі праці та професій, уміння орієнтуватися та стабілізувати свою діяльність. Більшість молоді, яка нині розпочинає свою освіту, змінюватиме впродовж трудової діяльності і професію, і форми занять.

У період євроінтеграції України виникає необхідність ознайомлення з умовами праці в зарубіжних країнах, зокрема Федеральне відомство з питань праці називає сім основних тенденцій для майбутнього світу праці: інформатизація, глобалізація, роз'єднання, форми заробітку, де стандартизація професійної біографії, втрата формальності в професії, кваліфікація [1; 2].

Актуальним залишається питання щодо компетенцій, яких повинна набути молодь, щоб орієнтуватися серед цих умов світу професій та водночас розвинути свій потенціал і здібності, щоб успішно створити й розгорнути власну професійну біографію [1].

Аналіз дослідження [4] щодо з'ясування факторів, які допомагають сформувати мотиви вибору професії школярів випускних класів, дає змогу зазначити, що переважну роль у виборі професії відіграють батьки. На другому місці – фактори самостійного, свідомого вибору власного професійного майбутнього.

Численні соціологічні дослідження [4; 5; 7] показують, що професійні прагнення молоді суттєво відрізняються від потреб ринку праці. Цьому суттєво сприяє комерціалізація освіти, коли замовником фахівця є фізична особа (батьки чи сам студент), а не працедавець. Тобто якщо раніше після закінчення ВНЗ випускник був обов'язково направлений на роботу, і держава гарантувала кожному молодому спеціалістові перше робоче місце, то нинішні замовники-батьки не є гарантом працевлаштування (кількість безробітних випускників ВНЗ становить близько 17,1 тис. осіб, а це орієнтовно річний випуск 17 університетів національного рівня).

Свідомий вибір професії тільки в тому випадку, коли він глибоко мотивований, якщо випускники усвідомлюють суспільну значущість праці в обраній професії, правильно оцінюють свої психофізіологічні можливості та зміст тієї конкретної трудової діяльності, яку їм доведеться здійснювати.

Отже, вирішення проблеми правильного вибору професії найтісніше пов'язане з формуванням відповідних мотивів як внутрішньої сили, що виникає на основі почуттів і думок людини та спонукає до тієї чи іншої діяльності, спрямованої на задоволення її потреб [3; 6].

Мета статті – з'ясувати, які зміни в мотивації вибору професійного майбутнього відбулися останнім часом; які фактори відіграють вирішальну роль у професійному самовизначенні абітурієнтів і студентів.

Для досягнення мети проведено анкетування 200 студентів I–V курсів різних напрямів підготовки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Оскільки нині в суспільстві актуальна проблема скорочення кількості економістів та збільшення інженерно-технічних кадрів, головну увагу зосереджено на факультеті економіки й машинобудівному факультеті. Ці підрозділи відображають загальні тенденції підготовки, випуску та працевлаштування у своїх напрямках.

При анкетуванні респондентам було запропоновано визначитися із чинниками впливу та за власною думкою проранжувати мотиви, за якими студенти обирали той чи інший фах. Враховано такі чинники: 1 – позиція старших членів родини; 2 – позиція товаришів, однолітків; 3 – позиція педагогічного колективу; 4 – особисті професійні плани; 5 – здібності; 6 – рівень претензій на суспільне визнання; 7 – поінформованість; 8 – нахили; 9 – інші чинники. При оцінюванні мотивів вибору професії вра-

ховували: 1 – соціальні; 2 – моральні; 3 – естетичні; 4 – пізнавальні; 5 – творчі; 6 – мотиви, пов’язані зі змістом праці; 7 – матеріальні; 8 – престижні; 9 – утилітарні.

На першому етапі перевірено гіпотезу про нормальність розподілу вибірок думок респондентів стосовно сили впливу кожного з чинників та мотивів. Підтвердження гіпотези (рис. 1) дало змогу вважати ранг об’єктивним та значущим. Установлено, що, за винятком мотиву 1 (соціального), гіпотези про нормальність розподілу думок були підтверджені.

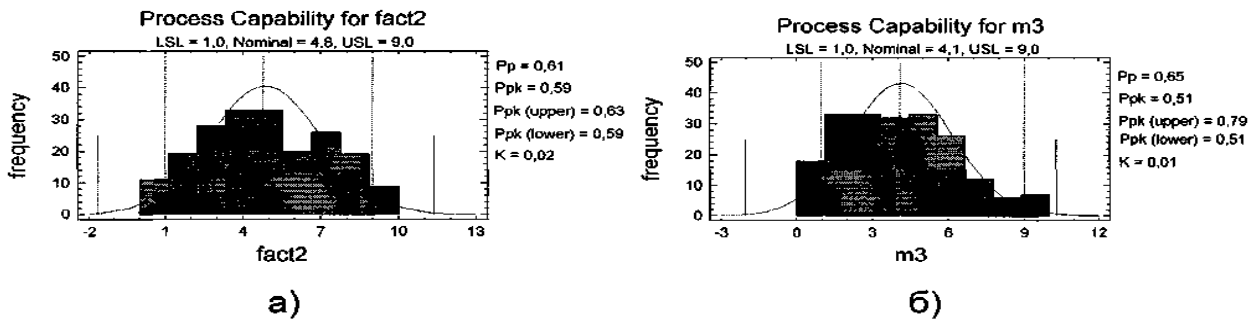

Рис. 1. Перевірка гіпотези про нормальність розподілу думок стосовно факторів (а) та мотивів (б) респондентів

Встановлено (за допомогою t -критерію Стьюдента), що дисперсії тотожні, отже, результати ранжувань є значущими та порівнюваними. Виконавши перетворення та нормування рангованих рядів, отриманих при анкетуванні, визначили вагові коефіцієнти ступеня впливу (рис. 2).

Для студентів технічних спеціальностей найбільш впливовою є позиція старших членів родини (ф1), тому більшість респондентів прислухалися при виборі професії саме до думки батьків. Дещо несподіваним виявився той факт, що переважна частина студентів порівнювали власні здібності з майбутнім фахом (ф5). Аналогічним за силою впливу виявився чинник особистих професійних планів (ф4). Тобто можна стверджувати, що більшість студентів свідомо та обґрунтовано підійшли до вибору професії. Важливу роль відіграла й поінформованість про зміст майбутньої праці (ф7). Нахили кожним студентом враховані значно менше (ф8). Приблизно на такому самому рівні враховано й позицію педагогічного колективу (ф3) та позицію товаришів, однолітків (ф2).

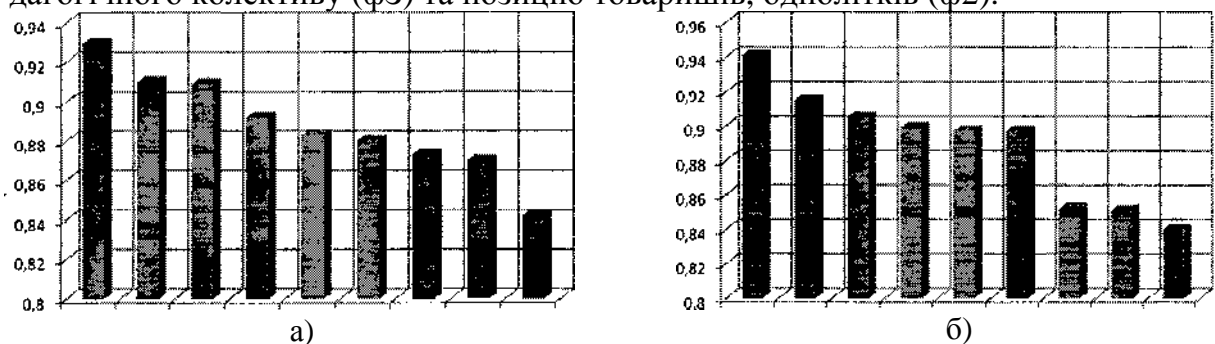

Рис. 2. Вплив чинників на професійне самовизначення студентів технічних (а) та економічних (б) спеціальностей

Для машинобудівників вплив амбітності слабко виражений і стоїть на передостанній позиції (ф6). Очевидно, що певну роль відіграють і інші чинники, однак їх вплив статистично несуттєвий (ф9).

Зовсім інша картина розподілу впливу факторів спостерігається в студентів економічного напрямку підготовки. Найбільшу увагу вони звертають на особисті професійні плани (ф4), і вже потім порівнюють власні професійні здібності зі змістом професії (ф5). До речі, сила впливу цього чинника як у майбутніх інженерів, так і в майбутніх економістів практично однакова. Ця категорія респондентів більше враховує нахили до обраної професії (ф8). Амбітність (ф6), вплив батьків (ф1) та інформованість студентів-економістів слабше виражена, тобто, навіть навчаючись в університеті, респонденти інколи не володіють усіма аспектами майбутнього фаху, що вимагає посилення профорієнтаційної роботи та формування в студентів комплексного уявлення щодо змісту праці.

Позиція педагогічного колективу (ф3), як і позиція однолітків (ф2), практично істотного впливу на вибір професії не мають (рис. 3).

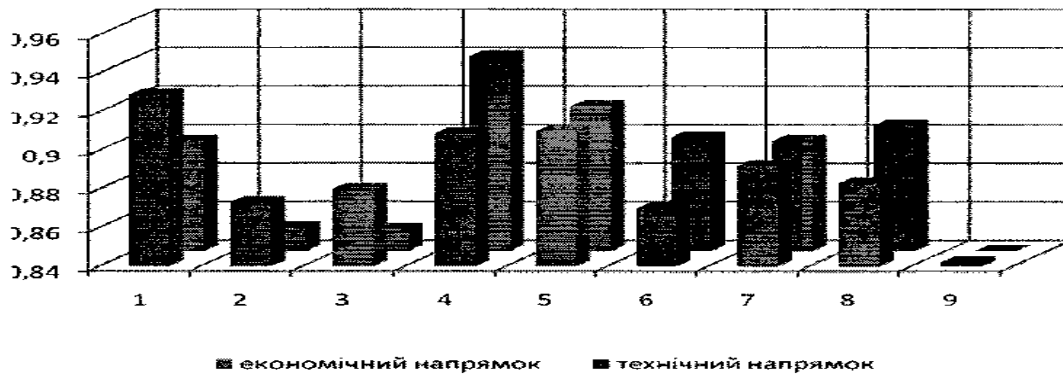

Рис. 3. Порівняння сили впливу чинників на вибір професій студентів економічного та машинобудівного факультетів

Вивчення мотивів вибору тієї чи іншої професії дало змогу встановити, що переважна більшість студентів технічних спеціальностей (рис. 4, а) зробили свій вибір під дією моральних (м2), пізнавальних (м4), естетичних (м3), соціальних (м1) та творчих (м5) мотивів, від яких за ступенем впливу матеріальні мотиви (м7) значно відстають. Майже на останньому місці опитувані студенти залишили мотив престижності праці (м8), що черговий раз доводить “непрестижність” спеціальностей інженера; цим пояснюється також і передостаннє місце мотиву змісту праці (м6).

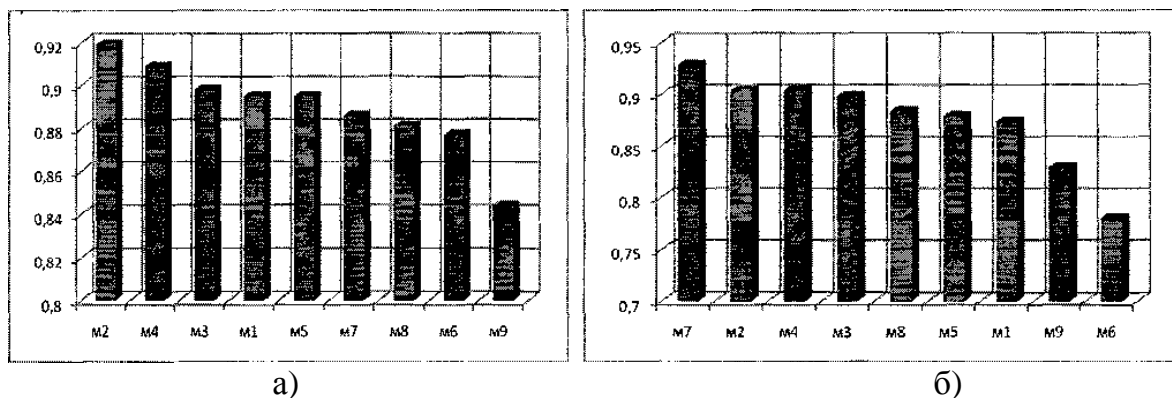

Рис. 4. Розподіл значущості мотивів вибору професії для студентів-машинобудівників

Отже, колектив, який складається зі студентів, що здобувають технічну освіту, прагне задоволення морально-пізнавального прагнення, звідси логічність незначної амбітності та ситуативності вибору професії.

Зовсім інша мотивація вибору професії студентів-економів (рис. 4, 6). Вони прагнуть матеріальної вигоди (м7), важливість якої значно випереджає моральні (м2), естетичні (м3) й пізнавальні (м4) аспекти діяльності. Престижність праці не є головним аргументом для цієї категорії (м8), як і потреба творчої складової діяльності. На останньому місці мотиви змісту праці, отже, майже всі студенти чіткого усвідомлення про зміст майбутньої діяльності не мають.

Порівняльна діаграма важливості мотивів однієї й другої досліджуваної групи (рис. 5) дає змогу соціальний мотив із розгляду виключити.

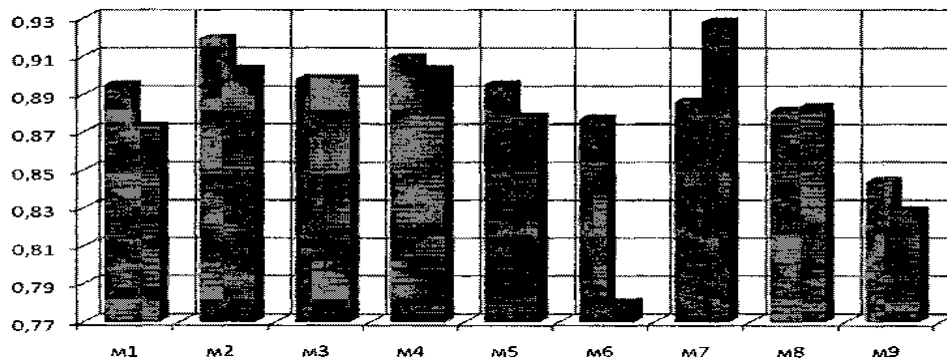

Рис. 5. Порівняльна діаграма мотивів вибору професії студентами двох факультетів

Порівнюючи отримані результати з працями науковців, виконаними раніше, спостерігаємо суттєві зміни у важливості та пріоритетності дії факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти професійного самовизначення

№	Фактори	За результатами досліджень [4], %	Дослідження 2012 р., %
1	Позиція старших членів родини	45,7	15
2	Позиція товаришів, однолітків	11	12
3	Позиція педагогічного колективу	3,7	10
4	Особисті професійні плани	32,3	12
5	Здібності	не виявлено	9
6.	Рівень претензій на суспільне визнання	не виявлено	12
7	Інформованість	6,7	12
8	Нахили	0,6	10
9	Інші фактори	не виявлено	8

На жаль, відбулося значне нівелювання як думки батьків, так і особистих планів. Важливо, що вплив поінформованості та педагогічного колективу значно зріс, оскільки з'являється можливість внесення певних коригувань у процес свідомого професійного самовизначення на етапі довузівської підготовки.

Висновки. Можна констатувати, що відбулися суттєві зміни як у пріоритетності дії чинників, що зумовлюють професійне самовизначення нинішніх студентів, так і в мотиваційній сфері, що максимально виявляється під час комерціалізації освіти та поглибленні кризових явищ у суспільстві. Водночас варто

значити, що суттєво посилилася роль і позиція педагогічного колективу та чинника поінформованості.

Оскільки свідомий вибір професії – складне багатоваріантне завдання, а школа в повному обсязі не забезпечує професійного визначення випускників, постає важливе завдання організації професійно орієнтованої довузівської підготовки при ВНЗ, яка дасть змогу вибудувати єдину логічно зумовлену послідовність загальноосвітнього навчання та вищої освіти, чим суттєво підвищить її ефективність.

Список використаної літератури

1. Lumpe A. Gestaltungswille, Selbstständigkeit una! Eigeninitiative als wichtige Zielperspektiven schulischer Berufsorientierung, in: Schudy, J. (Hrsg.): Berufsorientierung in der Schule. Grundlagen und Praxisbeispiele. Bad Heilbrunn/ Obb, 2002.
2. Schober K. Berufsorientierung – Vorbereitung auf eine veränderte Arbeitswelt, in: Wissenschaftliche Begleitung des Programms “Schule – Wirtschaft/ Arbeitsleben (Hrsg.): Schule – Wirtschaft / Arbeitsleben”. Dokumentation 2. Fachtagung Bielefeld. – SWA-Materialien. – Nr. 7, Bielefeld, 2001.
3. Водзинская В.В. К вопросу о социальной сущности обусловленности выбора профессии. В сб.: Человек и общество / В.В. Водзинская. – ЛГУ, 1967. – Вып. 2. – 79 с.
4. Йовайша Ляонас Антонович. Проблемы профессиональной ориентации школьников / Йовайша Ляонас Антонович. – М. : Педагогика, 1983. – 129 с.
5. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии / Е.М. Павлютенков ; под ред. Б.А. Федоришина. – К. : Рад. школа, 1980. – 144 с.
6. Платонов К.К. Об изучении и формировании личности учащегося / К.К. Платонов, Б.А. Адашкин. – М. : Высшая школа, 1966. – С. 89–99.
7. Чистякова Светлана Николаевна. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление / Светлана Николаевна Чистякова, Николай Николаевич Захаров. – М. : Педагогика, 1987. – 157 с.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013.

Сошенко С.М. Мотивация студентов в процессе профессионального самоопределения

В статье рассматриваются подходы к вопросу сознательности и самостоятельности профессионального самоопределения. Анализируются мотивы и факторы, которые обуславливают выбор профессионального будущего студентов разных направлений подготовки. Проводится сравнительный анализ преобладающих мотивов и факторов выбора профессии с результатами исследований предыдущих лет. Отмечается возможность корректирования профессионального самоопределения абитуриентов на этапе довузовской подготовки.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, мотивы и факторы выбора профессии, довузовская подготовка.

Soshenko S. Motivation of students in the course of professional self-determination

Approaches to a question of consciousness and independence of professional self-determination are considered. Motives and factors which cause a choice of the professional future of students of different directions of preparation are analyzed. The comparative analysis of prevailing motives and factors of a choice of a trade with results of researches of previous years is carried out. It is noted possibility of a correcting of professional self-determination of entrants at a stage pre-university training.

Key words: professional self-determination, motives and factors of a choice of a trade, pre-university training.